

Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

ԱՐՁԱԳԱՆՔ ՀԱՍԱՐԱԿԱՅ ԿԱՐԾԵԱՅ

ՀԱՆԴԻՍ ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ

Մամլոյ իւրաքանչիւր շրջանը՝ 52 օրինակ է։
Ստորագրութեան տեղն է Պօլիս, Չինճերլի—խան վերի յարկ
Թիւ 13։
Դուրս երթալիք թերթից փոստայի ծախքը առնողն վրայ է։

Շրջանին դինը դահեկան կանխիկ 60
Կիսաշրջանը » 50
Մէկ թիւը՝ փարսոյ 50
Մանուցմանց տողն է դահեկան 2

Բ. ՏԱՐԻ Բ. ՇՐՋԱՆ

1870

ԹԻԻ 61 ՓԵՏՐՈՒՍԸ 28

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

1449թ Տարեդարձ վարդանանց-Ղեւոնդեանց նա-
հատակութեան։ — Հրաժարեալ Տեղապահ Սրբա-
դանը։ — Խրիմեան-Հայրիկն։ — Գեոսկաղմ ընկե-
րութիւն վասպուրականացոյ։ — Արեղաթող։

Քրիստոնէութիւնը՝ իւր առաջին խորանը
Սօխոյ մէջ հաստատելով՝ միշտ առաքինեաց և
նահատակներու խանձարուրն եղաւ Հայաստա-
նի սահմանը, կամ մեր նախնեաց բառերովն
ըսենք, Հայոց աշխարհ։ Այն դիւցազնաճեմ եր-
կիրը՝ որ մարդկային ազգի որորանն և քրիս-
տոնէութեան անդրդուելի պատուարն եղաւ։

Հոն քանի քանի խրոխտ ճակատներու մէջ
կուրծք դրին Հայք՝ մղեւանդ ազգաց դէմ՝ ի
պաշտպանութիւն հայրենուանդ կրօնին։

Վարդանանց — Ղեւոնդեանց նահատակու-
թեան հանդէսը — որ ազգ. պատմութեան
մէկ չքնաղ դրուագը կը կազմէ — մեր ըսածին
կրնայ ասպոցոյց բլլալ։

Պատմական դարադուլն մ' է հինգերորդ-
դարը՝ հայրենիք սիրողներու, և կրօնք պաշ-
տող Հայերու համար։

Հայրենիքի սէրը և կրօնի պահպանութեան
եռանդը՝ զմարդ կ'ողեւորէ։

Առաջինը՝ իր նահատակը, երկրորդը՝ իւր
մարտիրոսը կը յարուցանէ։

Ազգութեան և կրօնի ազատութեան ուղին՝
բազմաթիւ զոհերով նուիրագործուեցաւ։

451 ի պատմական քաջերը — որոնք 66000
մարտադուռ բանակ մը կը կողմէին — աստ-
ուածազգեցիկ և զարմանաղան քաջութեամբ՝
իրենց հայրենանուէր զէնքերը Ղեւոնդեանց
խաչերուն վրայ սրեցին և հայրենեաց ազա-
տութեան հետ Աւետարանական ճշմարտու-
թեան նշանաբանները իրենց դրօշակ պարզե-
ցին։

Շուարշանայ դաշտը՝ Հայկազանց Մարա-
թօնն է, ուր հոյակապ և քաջայաղթ հսկայներ
դիւցազնութեամբ յաւերժացան և Ասիոյ խա-
ժամուժը միւսանդամ ընկրկեցաւ։

Բայց այժմ հոն ոչ եւս բանակատեղի է,
այլ մշտաբուռ գերեզման մը

Հոն ուղեց վարդան, Հայոցնեան քրիստոնէութեան
էրէկ, և քրիստոնէութեան Հայոցնեան քրիստոնէութեան
ինչպէս ըսաւ ճարտ. սան բերան մը։

Նախախնամութեան ոգին՝ վարդանայ պա-
հած էր այս փառքը։

Մեռան բոցաշունչ վարդան, իր 1036 ըն-
կերներովը, բայց սակայն իւր վարդապոյն ար-
եամբը՝ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ դիմադրա-
ներուն առաջին և վերջին ահաւոր դաս մը
աւանդեց, թէ Հայ, Հայ ծնունդ և Հայ կը մեռնի։

Ճշմարիտ Հայուն սիրտը և աչքը այսօր Հայ-
րենեաց ազատարարին համար սրտադին հա-

ուսանք մը, զմայլման արցունք մ'ունին:

Հայաստանեայց աստղը անոր տխուր աւերակացը վրայ դեռ կը շողայ:

Արտազու վրայ դարեր կը հսկեն:

Վարդան երջանիկ է, որ իւր դիւցազներգութիւնը գրող ժամանակակից եղիշէ մ'ունեցաւ, ինչպէս Միլտոնդ իւր Եսքիլոսը:

Հայաստանի նժդեհ զաւակներ, առ ձեզ կ'ուզեմ խօսքս:

Եթէ այսօր կարող չենք վարդանայ համար յԱւարայր արձան մը կանգնել, գէթ մեր սրտին մէջ պէտք է գրոշմենք անոր վերջին կըտակը. «Ազդայնութիւնը անաղարտ պահել»:

Եւ սուրբինք պատմութենէն թէ, Ազգին տունը՝ աւելի Միւսեայ իշխաններ փլուցին, քան թէ հուրն և սուրը:

Մինչդեռ ազգին չարարարները ճանաչել կը տրամադրինք՝ պէտք չէ մոռնալ նաեւ ժամանակակից բարերարներն ալ:

Երբ 69 ին ժողովրդեան մէջ դժգոհութեան որոշ ձայներ բարձրացան Պօղոս պատրիարքի դէմ, ազգը անադորոյն բռնութեան և միջուկին քմայ չյանձնելու համար, հաճեցաւ իւսկիւտարի Գեր. Տ Արիստակէս Ս. Սրբեմնականութեան իւր հիւանդութիւնը առ ոչինչ գրելով — ազգին իրաւունքը՝ գլխին, և ձեռքը՝ խոզին վրայ դրած — դիւցազնական անձնազոհութեամբ պատրիարքական աթոռոյն Տեղապահ ըլլալ:

Այն անձը՝ որ իր անցեալովը արդէն սիրելի եղած էր ազգին՝ նա մանաւանդ Պանարըմայի մէջ ութնամեայ ժամանակ և Անգրի նապօրոյ մէջ 11 տարի շարունակ վարած առաջնորդութիւններովը:

Նորին Սրբալնութիւնը՝ առաջինն եղաւ դաւառաց մէջ Սահմանադրութիւնը գործադրող:

Նշանակութեան արժանի է նաեւ Ն. Սըրբալնութեան Կ. Պօլսոյ Արքեպիսկոպոսի տնտեսական գտնուած ժամանակը՝ անոր մէջ յարուցուած պապական երեսօնական մը խնդրոյն նշխարմամբ առնաբար ողորկը: Շանչեանցի ընտիր և պատուական Գրիգորեանականը վաւերացնելը:

Սակայն հոս մեր նպատակը՝ Տեղապահ սրբազանին ամբողջ կենսագիրը տալէ չէ, այլ անոր տեղապահական եօթնամեայ սուղ շրջանին մէջ տեսնուած պաշտօնական կեանքին հակիրճ մէկ ստուերագիրը տալ:

Երբ Նա՝ ազգ. Պատրիարքարանի երեքուն և անստոյգ քայլերուն յաջորդեց, իրեն նշանաբան ընտրեց սիրով փորձել, ինչ որ ուրիշները զինու բռնութեամբ կ'երազէին: Վասն զի խաչին տեղ՝ սուր գործածելու սկզբունքը չունէր:

Առաջին անգամ երբ 'ի պաշտօնէ բարձր Մեծ-Եպարքոսին ներկայացաւ, իւր անդրադիմելի խնդիրն եղաւ՝ խառնակ լանտարկեալ երիտասարդաց ազատութիւնը:

Հետո՛հետէ Մշյ, Չարսանճագի և Կարնոյ կնճռոտ խնդիրները յուզեց:

Սերաստիոյ ազոտո գատին համար՝ ամէն ժողովոյ նիստերն իրեն համար դառն էին:

Ունիոյ և Բեթզէհմի Ս. Այրին գործոյ կարգադրութեանցը համար առանց Ժողովոյ՝ անմիջական յայտագիրներ ուղղեց, առ որ անկն էր:

Միշտ մայրաքաղաքիս վարժարաններն, Հիւանդանոցը և մասնաւորապէս Բումէլի-Հիւսարի դժբաղդ հրկիշելոցը իւր բարձր այցելութեամբ կը քաջալերէր և կը մխիթարէր:

Չուզեց որ Սերաստիա, Բալու, Երզնկա, և Բաբերդ անգլուխ մնան, ուստի առաջնորդներ ընտրեց ու զրկեց:

Ընդդէմ զօրաւոր կուսակցութեան մը՝ Արմաշու վանահօր եպիսկոպոսական վկայագիրը կնքեց:

Երեք հատ ընտիր բեմբասացներ ընծայեց եկեղեցւոյն՝ Եղնիկ, Մատթէոս, և Հմայեակ:

Հիւնքեարի հովիտը՝ ներկայութեամբ պատուելով, իր զուակաց հետ մէկտեղ տօնեց Սահմանադրութեան Տարեդարձը:

Հրաժարականին մօտ էր, և ահա յառաջակայութեան խնդրոյն բանակցութիւնը սկսաւ, որ իր պաշտօնական կենսաց գլուխ գործոցը կը համարուի:

Այս առթիւ ալէն՝ խունկ, ձախէն՝ նետ, մէկ կողմէն՝ վարդ, միւսէն՝ փուշ ընդունեց:

կանայք ալ անտարբեր չդռնուեցան յայսմ, և իրենց շերմագին շնորհակալիքը մասնաւոր հանրագրութեամբ մը փութացին յայտնել, ինչպէս նաեւ զանազան գաւառներէն:

Տեղապահ սրբազանը, այն ցուցամուկ կղերներէն չէ, որոնք փառքի, ստակի և նշանի համար 'ի մայր կը շրջին. այլ իր շուքը և փառքը՝ ազգային և եկեղեցւոյ իրաւանց պաշտպանութեան մէջ կը փնտռէ, իր վարձքը և աթոռը՝ ժողովրդականութեան սրտին մէջ:

Իր իշխանութիւնը՝ հայրական էր, քաղաքականութիւնը՝ անստղծ հաւատարմութիւն, օրինադիրը՝ Ս. Գիրքը:

Սեւի զգացումով կը դործէր և ապագային համար կատրէր:

Ի հակիրճ բան. իբրեւ ժողովրդեան մարդ՝ արի սիրտ և անկախ միտք մ'ունէր: Եւ յամաճանկիս յառաջադիմութեան ընդունակ, ազգպատուոյն նախանձախնդիր, հայրենիքի զինուոր, եկեղեցւոյ պաշտպան, կարծեաց ազատութեան ախոյեան, և մամուլը բարեկամ էր:

Սակայն չկարծուի թէ մենք լոկ անձանց կարեւորութիւն տուողներէն եմք. Մենք գործին նայելով՝ գործիքը կը սիրենք:

Արդ՝ ո՞ր խիղճ, մեղի հետ չփխցեր թէ՛ Սրիստակէս Սրբազանը՝ ինչ սկզբունքով որ պատրիարքարան մտաւ, նոյն սկզբունքովը՝ ելաւ: Պատուով եկաւ, պատուով գնաց:

Տարիներով պատրիարքութիւն ընող եպիսկոպոս մը՝ այս փխցութեան արժանադա՞ծ է:

Արդարեւ փառքը՝ առաքինութեան ըստուերն է . . .

Սոյն խնդրէն հրաժարելէն ետքը անիրաւութիւն ըրած կըլլայինք եթէ ակնարկ մ'ալ նորընտիր Գահակալին չուղէինք:

Նպատակնիս՝ անցելոյն զառամեալ և փառափառ պատրիարքութիւնը քննել չէ, այլ ներկայ բազմապահանջ պատրիարքութիւնը, որ նախորդէն յանձունա տարբեր է:

Նախկին պատրիարքական իշխանութիւնը՝ ազնուապետական էր. այսինքն հասարակ ժողովրդէն դուրս մարմին մը. գողցես խղճերու վրայ բռնացող սրբաքննիչ մը:

Իսկ ներկայ պատրիարքութիւնը՝ Սահմանադրական է:

Բոլորովին նախորդին հակոտնեան:

Արդի պատրիարքը ընդհանուրին հաճութեամբ ազգին վստահութիւնը ունեցող և օրինաւորութեան սկզբունքով՝ ազգ. օրէնսդիր և դործադիր մարմիններուն օրինաւոր նախագահն է, և ըստ այնմ ազգայնութեան բարոյական պատասխանատուն:

Մէկ խօսքով, հասարակութեան գլուխն է, բառին քաղաքական առժամիր:

Ժողովուրդը, ասկէ առաջ այնչափ դժուար չէր կառավարելը, որչափ հիմայ:

Ասոր համար երեսփոխանութիւնը՝ ընդ երկար իր Սահմանադրական խղճին և գիտակցութեանը հետ բանակցելէ ետեւ, կռեց իրիմեանի բազմատեսակ փորձառութիւնը, պարզ և անպաճոյճ կենցաղը, և իր քուէն անոր տուաւ:

Անոր յանձնեց ազգին ապագան, հայրենիքի հացի և լուսոյ խնդիրները:

Այժմ Մեծ պաշտօն մը տրուեցաւ Անոր, որպէս զի անկէ մեծ գործեր ալ պահանջուելու իրաւունքն ստացուի:

Մեծ կոչումը՝ մեծ պատասխանատուութիւն կ'ենթադրէ:

Նորոգելի ազգի մը՝ նորոգիչ անյողդողդ բազուկներ պէտք են:

Ազգը վրէպած չէ իր ընտրութեանը մէջ:

Իրիմեանի ընտրութեամբը՝ ժողովրդին արդար փափաքը կը լեցուի, և սեպ. 4 էն 'ի վեր միաբերան կողջունի նա՝ իբրեւ Հայ ազգին արժանընտիր պատրիարքը:

Հայաստանեայց Արքիւն, պատրիարքութեան ալ Արքուի ըլլալ կը խոստանայ. Գէթ այս է ազգին համոզումը այն օրէն 'ի վեր, երբ Հայրիկն՝ խաղաղութեան ձիթենին ձեռքը՝ Եւքսինոսի լեռնակուտակ ծովերը պատուելով՝ ողջունեց վոսփորի ծիծաղախտ ափանց վրայ իր զաւակունքը, իր սիրելի հօտը . . .

Քանի մը օրէն փութաց առանց արուեստաւորութեան՝ իր հանգիստական ուխտը կատարել:

Հրապարակաւ խոստացաւ՝ որ ինչպէս յառաջ, նոյնպէս ալ այսուհետեւ լակեղեմնական անշահախնդրութեամբ և կատօնեան հաստատամտութեամբ պատրաստ է գործել յա-

նուն ազգ. վերաշինութեան, եթէ ազգն ալ փոխադարձաբար իր սիրտը և ձեռնտուութիւնը չզլանայ:

Ահա ազգին նոր Զօրաբարէլ մը:

Հայրիկը՝ պատրիարք ընտրել տալու քաջութիւնը ունեցանք, զայն պաշտպանելու քաջութեանը մէջ պիտի վարանի՞նք:

Բնաւ երբէք:

Լուրջ և անձնուրաց խրիմեան մը՝ գահակալ ունենալ չբաւեր:

Պէտք է խորհող մտքեր և գործօն ձեռքեր ալ իրեն խորհրդակից տալու քաջութիւնն ու նեխանք:

Մանկութեան ջահը՝ Ապագային Արեւն է ըսին . . .

Ո՛վ չգիտեր թէ, Ժողովուրդի մը ապագային խնդիրը՝ դատախարակութեան խնդիրն է. որ այսօր ընդհանուր ախեղերական խնդիր դարձած է ամեն տեղ, և որուն գործնական լուծումը՝ դպրոցներէն կախումն ունի:

Մեծ է անոր նշանակութիւնը, բայց աւելի մեծ՝ երբ կզգանք անոր մեծութիւնը:

Երբ կ'իմանաւք մարդկային ազգին պատմութենէն որ՝ այն ազգերը միայն բնութեան վրայ յաղթանակ տարած են, որոնք բարոյական և մտային ուժերնին մշակեր են:

Ուրեմն դատախարակութենէն դուրս չփընաւուրէնք մեր փրկութիւնը:

Անով կարող ենք նոր սերունդին սրտին մէջ հայրենիքի սէրը, երօնի պարտաւորութիւնը և խղճի ազատութիւնը պատրաստել:

Ժողովրդական պիտոյքները՝ մասնական սխտոյքներու նման ժամանակին կզգացունին:

Վաստակականցիք կ'ուզեն լուսաւորուիլ:

Կրթութեան արահետը՝ նոյն խակ լուսոյ աբահետն է:

Ապագային բարեկիրթ մայրեր պատրաստելու գովելի նպատակաւ՝ իդական սեռի դպրոցի մը հաստատութեան կը ձեռնարկեն, ընկերութիւն մը կազմելով:

Անշուշտ համադուելով որ՝ մարդկութեան կրկին սեռի դատախարակութիւնը պէտք է միշտ զուգահեռական ընթանայ. նա մանա-

ւանդ՝ մէկը միւսով կրնայ ընթանալ:

Միայն մայրերն են որ մարդ կընեն՝ ըսաւ չեմ յիշեր ո՛վ:

Օ՛ն անդր: Ձեռք կարկառենք հո՛ն, ուր այս մասին զո՛հ ընելու պատրաստ սրտեր կան:

Ընկերութիւն բառը՝ սկզբունքներու նոյնութիւն, և զգացումներու միութիւն կ'ենթադրէ:

Ընկերութիւնները՝ այլեւայլ միջոցներով միեւնոյն դրօշի ծառայող միաբանութիւններ են, որ է՝ յառաջագիմութիւն:

Ընկերութեան սկզբունքը՝ Աւետարանին մէջն է որ բնութեան այս օրէնքը սրբազործեց: Վերջին տարիներս մեր ազգին մէջ այս մասին բաւական տկար փորձեր տեսնուեցան և այսօր անոնց չորաբեկ անունը միայն կը կարդանք տարեդրութեանց մէջ:

Յաւօք սրտի կը յիշեմք այնքան փայլուն անուններով և ոսկեզօծ խոստումներով ծագած ընկերութիւնները, որոնք իրենց խանձարուրդին մէջ խղզուեցան:

Ի վերայ այսր՝ ամենայնի, այն նորակաղճ ընկերութիւնը մեր ազգին մէջ իր սեռովը առաջինն է: Իցէ՛ թէ վերջինն ալ չըլլար:

Թո՛ղ յաւէրժանայ ուրեմն անոր պատճառ և զրդիւ եղովներուն անունները:

Կաքաւահանդէսներու, պարեգօսներու և բազոսերգութեանց օրերն եկան ու անցան:

Ամեն ուրեք գիմակ և պար, ամեն ուրեք խաղ և թատր:

Բարեկենդանի նկարագիրը՝ դարուս մէջ երկու բառով կը լմննայ:

Լպիրչ Աստղիկը՝ իւր պարենկերը կը փընաւէ, սիրազրգիւ գիմակը՝ իւր խոցեալը:

Ասոնք ցերեկը դադար չունին, գիշերը՝ նինջ:

Թէեւ բոլոր Պօլսոյ համար տարին տասն երկու ամիս անդիմակ բարեկենդան է, ինչպէս ըսաւ դաղլիտայի ճանապարհորդքերթօղը:

Գիմակը՝ գաղանապահ ընկեր մ'է:

Գրադէտն ալ, շատ անգամ անդիմակ կամ անաքօղ չկրնար արդարութիւնը պաշտպանել, իրաւունքը փաստաբանել:

X

ինչպէս և. եզրակացութեամբ այսպիսի հրաշք
օրերու մէջ իւր մենաստանին դիմաւորելը կը յիշէ
ու գաղտ կարտասուէ . . . նոյնպէս ուրիշ վերջար
մ' ալ ազգասիրութեան դիմակաւ մուրացիկ
գործերը կը խաղայ :

Հին ատենը այլ և այլ խաղերով՝ գործերը
կ'ընէին :

Հայաստանի մէջ Տեառնի զորքն օրը՝ Պօլսոյ
բարեկենդանը կը ներկայացնէ : Սակայն հոն
անմեղ և նահապետական զբօսանք և զուար-
ճալի արարողութիւն մը կը կատարուի :

Սրբեղութեան առթիւ՝ վանքերն ալ իրենց
յատուկ գերը կը խաղան : Հերթաւ կը ծեծեն :

Վերջապէս, ամեն տեղ խաղ մ' է կերթայ :

Գողցես ազգային դործերն ալ դիմակ ա-
ռած՝ յանուն Սահմանադրութեան այս օրերս
միապետական կ'ընթանան . . .

Ա. Յ. ԱՅՂԱՋԵԱՆ

ԲԱՐԻ ԸՆՏԱՆԻՔ ՄԸ

(Շարունակելու է իւր գեղեցիկ 59)

Ընտանեկան կեանքի համար նախախնամու-
թեան մեղ շնորհած ժամանակը այնչափ չափա-
ւոր է որ վայրկեան մը իսկ չ'ենք ուղեր ընդու-
նայն կորուսել : Մեր զաւակաց անարգել զբա-
ղումներ տալու կարող եղանք՝ այս լուռ և
հանգիստ աշխատութեամբ կրնանք օրը մէկ
երկու ժամ՝ բարձրաձայն կարդալ, այսպէս
մեր խօսակցութիւնը կը սնուցանէ և անոր տե-
սակ մը հրապոյր կ'ուտայ, Ուստի փոխա-
դարձաբար մեր դրացիներուն ընկերութեան
կը մասնակցինք և մեր տեսակցութիւնը երթա-
լով կարդինաւորի : Մերինին նման ուրիշ տու-
ներ ալ կ'երթանք, բայց մեր բնակարանէն փո-
խադրուելը գրեթէ անդգալի կ'ըլլայ մեզի, ըստ
որում հոն ալ մեր բարեկամներուն հետ միեւ-
նոյն իրերու վրայ կը ճառենք, արդէն հասա-
րակաց գրաստանէն առնուած միեւնոյն գիր-
քերը կարդացած ենք և տղայք անգամ ստէպ
իրենց մանկական խաղերը թողլով հասուն մտքի
տէր եղողին խօսքերուն ունկնդիր ըլլալ կ'ա-
խորժին աւելի, կը լսեմ որ մեր լեռներէ դուրս
այս դաշտային անմեղ կեանքը չեն սիրեր, որն

որ ըստիս լաւագոյնն է : Երանի՛ թէ ամեն տեղ
'ի գործ գրուէր, ըստ որում ընկերային աշ-
խարհը այն ատեն առանց նեղութիւն կամ
ֆեառ կրելու, այնչափ վիշտերէ, զեղծումներէ
զերծ մնալով իր վիճակը պիտի բարւոքէ ու
փրկուէտ շաւղի մը մէջ պիտի յառաջանայ :

Մեր ժամագործը գրեթէ ոսկեդարի մը նը-
կարագիրը կ'ընէր, սակայն քանի խոնդոտ ու լի-
տի գտնուէր այս գեղեցիկ յատակադիւծը 'ի
գործ դնելու համար : Գարս իւր ընթացքը փո-
խած ըլլալուն՝ ընտանիքն ալ բազմազգի փո-
փոխութիւններ կրած է : Մարդս իր բնական
նպաստներէ զուրկ՝ կանուխ կեկ մըրկայող ընկե-
րութեան մը մէջ կը նետուի, ուր երկարատեւ
յեղաշրջումներ խառնակութիւն ու չիթի սեր-
մանէն յետոյ վատութիւնն ալ գամ քան
զգաման հետ կ'ընէ, ուրաւը շահու գրգռուը ըն-
տանիքի ներքին անվրդով երջանկութիւնը վա-
յել չտալէ զատ՝ ընտանեկան յարաբերու-
թիւններն իսկ սիրայօդ կերպով կապելու ճա-
շակ կամ ժամանակ թող չէ տուած : Հիանալի
արագութեամբ երկրագունդիս վրայ կերթեւ-
եկենք, կ'երթանք, կ'ուզանք, ահա՛ այսպէս
կանցնին մեր օրերը : Ինչպէս նետի արագու-
թեամբ գաւառներու մէջէն անցնելու ատեն
անտարբեր կը գտնուինք, նոյնպէս մարդկային
ընկերութենէ կզգուշանանք : Մեր աշխարհին
մէջ տակաւին տեղեր կը գտնուին, ուր տեղ
միաքը իմացականութեան հրաւէր կը կարդայ,
սակայն հոն 'ի հարկէ լուռ կենալու ստիպուած
են : Հոն աշխարհի հինգ մասերուն վրայօք տե-
ղելու թիւն տուող լրագիր մը, հանդէս մը, նոր
գիրք մը մեր ճաշակին կը յարմարին և առան-
ձին կը կարդանք զանոնք : Ամեն մէկ ընթեր-
ցող իր տեղը կը նստի և կ'ուզէ միայնութեան
մէջ մնալ, առուստուրը : այս թերթերու հետն է
միայն օրոնք ամեն մասի մէջ իրարմէ կը տար-
բերին, ձեռքէ ձեռք կ'անցնին, միեւնոյն լեղ-
ուով ամենուն ալ կը խօսին և ընթերցողին միտ-
քին մէջ յանկարծ ծագող կոտորած կամ դժ-
ուարութիւնը անպատասխան կը թողուն :

Սրդարեւ ընթերցումի օգուտները քաջ կը
ճանչենք, ուստի չենք ուղեր անարգել երբեք,
սակայն ներքին ըլլայ մեզ ըսել որ լրագիրները
ու գիրքերը մարդկանց տեղը չեն կրնար բռնել :

վերջապէս մարդկանց հետ և անոնց համար պարտինք ապրիլ : Եթէ ներկայ դարս արդեւքներ կ'ուղէ դնել, առաջուր ոտնակոխ ընենք զանոնք : Ընտանիքներու, աղգականներու, բաղեկամներու և հայրենակիցներու մէջ ամեն տեսակ ժողովներ, ակումբներ հաստատենք, ուր տեղ խօսակցութիւնը վայելուչ, սիրալիր, մերթ խոհեմ և մերթ փանաքի ըլլայ հոգ չէ, ու ամեն անգամին խօսակցութեան առարկան փոխելով միաքերու և սիրտերու վրայ մեծ և անքայքայ տպաւորութիւն մը ազդէ : Մեր դարը աննման դար մը ընող այն ամեն հարուստներով ու գիտութիւններով հանդերձ՝ որոնք հազար տեսակ նորանոր գիւտերով կը ճոխանան, եթէ խօսակցելու արհեստը մոռնայինք, մեծամեծ կորուստներ ընենիս ակներեւ կը նշմարուի :

ԲՐԷԱԼ

ԽՐՊԸԼԻԿԻՆ ԳԱԼՈՒՍԸ

ԿԱՄ

ՆԵՓԻՃԵՑԻ ԳԵԼԱՄ ԱԼՃԵՊԱՅԱՅԱՆ ԲԱԺԱՆՄԱՆ

ԿԱՄԱԿՅԵԱԼ ԽՆԳՈՅՆ

Քանի մը օրէ հետէ Բերա և շրջակայից մէջ ուրիշ բան չէր լուրեր, բայց միայն խրպըրիկը եկաւ, խրպըրիկը պիտի գայ, խրպըրիկը կուգայ կոր եղեր՝ արտառոցները. — շրմէտըֆէռու. — չէ, չէ, պալօնով. — չէ, եէլքէն կէմիսով ըսելու չի մնաց, մէյ մ'ալ լսեցինք թէ Ժէնէրալ—խրպըրիկը եկաւ, եկեր է, հոս է եղեր մէկէր իտէ :

— Ծօ Մէփիստօֆէլ, ո՞ր մնացիր, աս ինչեր կը լսեմ, աշխարհ տակն ու վրայ եղեր է, խրպըրիկը եկեր է կ'ըսեն. իրաւ է :

— Այո, իրաւ է, բայց ձայնը կայ՝ ինք չի կայ :

— Ի՞նչ լուրեր կը պարտին :

— Լուր մուր չի կայ. հիշ մէկուն Գէլմիլը պիլէ չէ, մարդ տեղէն չի շարժիր. միայն պապա Սյրը իր արբանեակներով մէկտեղ ոտքերնին դետնէն կարած, չարիարայական հրճուանօք իրեն համակարծիք եղող անձանց մէկ տունէն կ'ելլայ, միւսը կը մտնայ, մօրուքը հո-

վին տուած, վերարկուն եախան մէջքին լւծած, գլխուն շղաշատեռը օդին մէջ ծածանելով դրօշակի նման, եէլքէն քիւրէք, եէլ եէլ փէնէք, քարթալ գանատ, տիւզ տապանակ, գիշերը ցորեկին խառնած, բարեկենդանի մասխարայից մէջէն ճեղքելով պատուելով, անդադար կը պարտի :

— Էյ ասդէի կօզմը ինչ ջուրի վրայ է նայինք :

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ, միլլէթին տիշ քափաղը չըգտը, կէրիտէ գալան հէփ մարտա տըր. լօփ միան ու պըրծօլալըսը ասդին եկաւ, աս մանին տակէն սուսիկ փուսիկ ջուրերնին կը քալեցնեն կոր... նայէ մէյ մը, քիչ ատեն ուան մէջ որչափ դործ տեսան. առաջին անգամ Համազգեաց Ընկերութեան կեդրոնատեղին յաղթութեան դրօշը տնկեցին, երկրորդին Յովհան Ռօկերերան եկեղեցիին ավուան տիրէ կը տնկեցին, երրորդին Օրթագիւղի Լուսաւորչայ եկեղեցին ափըրաղեցին, չորրորդին Ս. Յակոբի Հիւանդանոցին խուշատմիշ ըրին ու յանկարծական յաղթութեամբ մալին տէր ըլլալէն ետքը ներս մտան, ու կարճ եօխլամայէ մը ետքը քանի մը գանուած Սյրուրենականներուն ֆէյ ֆէյ դրին, ու մնացածին պատուական խնջոյք մը ընելէն ետքը, պաշտաշական հանդստութեամբ անոր անտեղուկը եէռլէշմիշ եղան :

Հինգերորդին Գաղկեդոնի գիշերօթիկ վարժարանը փոքրիկ մատուռով մը հանդերձ հանդիսապէս բացին :

Այս շարթու ալ կանթեղագիւղի մէջ բոլոր գիւղացիք Նիկոլամու պատարագիչ վարդապետին բարի-եկարը դրին :

— Ծօ ինչեր կըսես... :

— Հապա՛, հապա՛, տահա ինչեր կայ որ... ինծի կը հարցնես նէ, աս դործին մէջ զօրաւոր, անտեսանելի, անիմանալի, անզննելի, անջօշափելի ձեռք մը կայ որով հակարկիւեանք անյաղթելի զօրութեամբ գացած անդերնին բռնած դործերնուն տակէն կմտնան վրայէն կելլան կոր :

— Էյ սակախակայեալները ի՞նչ ջուրի վրայ են :

— Ատով ո՞րը խմանամ. առ բառը հասու-
նելաները մերկններուն ուղղեցին, սակայն ըստ
իս ասդիկները աւելի կրնան իրաւունք ունե-
նալ այս անունը միւսներուն կնքելու. քանզի
իրենք տեղերնուն, տեսածնուն, գիտցածնուն
չէրիտ բայը խմտանմիշ եղած չունին. և կը
հերդեն ամէն տեսակ բռնութիւն, բանադ-
րանք, վճիռ, կնճիռ, բան մը չեն ճանչնար,
և իրենց դործերին կը շարունակեն.

— Էյ ի՞նչ, ամէն բան լմնցաւ հիմայ.

— Ո՞ւր պիտի լմնայ, կայնէ նայինք հէլէ.
այս ամենայն սկիզբն է երկանց. ուստի անոնք
ալ մինչեւ հիմա եղած մանր մունր սպառնա-
լիքները տեսան որ կուտ մը չըրաւ, բանը մեծ-
ցաւ, ամէն բան երեւցաւ, քէլին գլուխը բաց-
ուեցաւ, բոլոր ճիգ երնին ՚ի դերեւ ելաւ. ուս-
տի որոշեցին վերջին դատաստան մը գումարել,
աճէպրայական դրութեամբ դործին նէթիճէ
մը տալու համար.

— Ի՞նչպէս.

— Մտիք ըրէ որ ըսեմ.

— Ահաւասիկ քեզի երկու հատ սուրճ մի-
անդամայն և քէօղ տիյնէմէզ ականջներ մտիկ
ընելու համար. պատմէ նայինք սա Պուրսայի
առատութիւնը.

— Խըպըլիկին եկած հատած կամ հոս գըտ-
նուած օրին հետեւեալ օրը շատ մը վարդա-
պետներ, վարպետներ, վարժապետներ, վար-
դապետացուներ բերայի չորս կողմը տարածուե-
լով, ամենայն գօֆթիհաւատացելոց հետեւեալ
առաւօտուն այն ահուելի ժողովոյն ներկայ
գտնուելու համար հրաւէր կը կարդային. ալ
ասոր վրայ ամենայն գօֆթիակուլ, գըթըռա-
կեր սուտաճաշակ, և չէմէնաթաթաւ մայրա-
պետք բարեկենդանի կերն ու խումը մէկդի
թողելով, սկսան ծոմ, աղօթք, թէզպիխա-
քաշութեամբ, մինտալհամբոյր ծնրադրու-
թեամբ ինքզինքն առ խըպըլիկին նուիրելու
պէտք եղած սրտադաստութիւնները անթերի
կատարել.

— Ասոնք առ աստիճանի դիւրահաւատ
են որ բէրիի, խըպըլիկի, խառախօճօճօղի
պէս բաներու հաւատ կընծայեն.

— Ի՞նչ կըրես, այս ձեզի պատմած իս հար-
իւրապատիկը հաշուեցէք. հետեւեալ առա-

ւօտուն հաւատով և յուսով պէտք եղածէն ա-
ւելի շերմեռանդութեամբ դիմեցին հոն, ուր
ունու քէվէյինտէն այրմիշ ընող ամենադե-
րասպածառաւսեմաշուք խըպըլիկը որոտըն-
դոստ ստից թովմանէն հրէշալիայլ պոռատեալ
և չէմէնաթաթաւ ըղեղներուն սարսափ աղ-
դելով, սրատեսութեան համար իքի խաթը
փերտաֆարդ կէօղլիկները քթին վրայ կցել
տուած տասը հազար տէնկ աֆօրօղ, բանադ-
րանք, թաւուք, խօրօղ հետը բերելով խօն-
միշ կըլլայ իւր դատաստանական ատեանը, իր
տէօրտ այախը աթոռադահաւորակին վրայ և
կըսէ. « Եկայք առ իս որդեակք իմ չէմէնա-
թառայապատուդք և խաս ուն հէրլաւըլան
պէպէնիլմիշ վաստակեալք և բեռնակիրք իմ
Ասոր վրայ մըսխալ խամբչիի պէս աջ կողմը տի-
ղիլմիշ կըլլան այն ամենքին՝ որոնց անուննին
տառով մէկիկ մէկիկ կը կանչէ այսպէս.

Հանգուրեանց սոհմէն Պօրտըմեծեանց ա-
մենագերվածապատուելի Հայր կօհօղ Այբ.

Վսեմածաւատակաշուք մանտալ քիթ քիւր-
քիւ թէրտ Սեմօրուքեանց.

Թըխան շահ թըթուք Գիմ բաթէրա.

Բաթլանկուճ Աթապօլօսեանց Հայր Բէն...
ևն ևն.

Աւրիւսիւնէ պէրէքէթ, ամենածայրա-
դոյն ամթթխածութեամբ, ծունկ բարեւական
պատկառանօք, կոյր զիւրայն դիշերաշրջիկ
ուրուականաքայլ յառաջանան և մեծաւորա-
դատողութեամբ սուսիկ բուսիկ ուսուրիկ մը
կօհօղացել ալ բաղմին.

Ամեն մարդ սըրայըլան անդ եղիցի լալ, խըռ-
կալ, մաւալ և կըճտել ատամանց. իսկ չաթա-
ճըճիկ Բեշիարիկն ու Ամադէօնը փող հարեալ,
քումիլանխամէնթօ արարեալ նոցունց, զօրա-
վարք և զօրապետք խումանտա տալով խալա-
պալըխայ, սափուլուն պօռալով, և խըռպա-
ճաշալալթմիշաբանութեամբ ճամբայ բոնան
վարպետորդւոց, ծերոց, տղայոց, սիրելոց և
սիրեցելոց, ունելով ի ձեռին զտուտ քիթա-
պիսն և զկօճակաշէն գինճիլի երկայնահասակ
թըզպէխոն, որ տեսակ տեսակ մինտալքօք
հանգերձ, փտըլիկն յաշո ամենեցուն, և ա-
մենքեան հեծկըլտանօք աղօթեն ասելով.

« Յիշեալ զիս , ալ խրպրելիկ , յորժամ դայցես երկայն քիւլահովդ . » (Ասոր տաճկերէնը՝ քան զի շատերը Հայերէն չգիտեն , — Ան պէնի , եւ պիւլպիւլիւմ , սէն պէնի շնորքունտա սաքլա) . չգիտեր թէ խեղճը եթէ ինքը էրէն տիւշմէ շնորհք մը գտնելու ըլլայ՝ չառնելիք չընէր . Մէյ մ'ալ նայիս պահարական արեւը կսկսի իր լուսեղէն ճառագայթները սոյն սինօթա — մէճ լիսա — ժողովա — լօնճայատեղոյն վրայ ամենուն զգացումն քները կրկնապատկել . աչաց արտա սուքները զանչական լալու կը փոխուին , առա մանց կրճաւը աւալ . շարթուան ճրճըրներու , եւայլն , եւայլն .

Նոյն միջոցին նայիս մէջ տեղ կը բերէն եւ ըէք օր վատեով դրուած վճիռը , որուն վրայ մահուա պիւլպիւլը կսկսի ճռուողաբանել այս պէս . « Երբ չապէս ան պիտանի բաղուկները՝ ուրոնք տիրեցին այս իշխանութեան առանց սըրոյ և արեան (քանզի հէքիմը իզին չէ տուեր ոչ սիւ իւկի ոչ արեան ,) իրենց սերունդը քաւարանէն փրկելու կարող ըլլալու համար , որն որ յոշնութիւն կը գահավիժէ զմարդիկ . . . » .

— Ահ Անտոն աղա , պունտա օլտան տա շու սուրբ սէօղլերի էջիտսէն , պախալըմ կինէ հէրէտիկոսարա վարըն մը

— Ահ , սուրբ խրպրելիկ էֆէնտի , սէն պիւլին , սէն ճահիլլէրիմիդէ շնորք վէր քի , օ հէրէտիկոսարա տէօնիւպ տէ կէրինլէր

— Օրսուլա զատրն , ճէնապին կէնէ օլտուք ճա աղնտրարն . « յոշութիւն զահավիժէ » նէ տէմէք

— Պէնտէ էյիճէ պիլմէյօմ ամմա , զանն իւտէրիմ քի ճէհէննէմէ կիտէճէքլէր տէմէք տիր .

— Ահ Աստուածածին անամ . . . պու նէ ծուն տուր պաշըմըղա կէլաի . տէօրա օղլըմ ըլա իքի տէ զըզըմ . . . ահ , սէն շնորք վէր . ծոմ աղթթէք էտէճէք եէրտէ , մասղարա օլտապ տա պալօղա կէթաիլէր .

— Ղըզարտաշ , պէնիմ տէ եէնլէրիմ , պիր սիւրիւ ճահիլ ճիւհիլի պաշարընա թօփալըպ տա սուարի վէրիտօլար . . . հէր կէճէ չաղը , օյնամաք , սըրամաք , արթըք էօյլէ քէօթիւլաֆար էտիյօլար քի աղնաթամամ , զըզարտաշ . . . խըճմոտնքլարըմալթիւսթ օլտիյօր . . . (խրպրելիկը շարունակելով) .

— Լաւ կհամարիմ մարդկոցին սպառնալի-

քը հերքել , ալանջախիտ լինել անոնց արձադանաց , քան թէ մեր երկնապարգեւ աթոռոյն հովանաւորութենէն զրկուիլ

— Թագուկ տուտու , աթոռ նէ տէմէս .

— Աթոռ սանտալիէ տէմէք տիր ամմա , իւսթ եանընը պիլմէյօրում .

— Ահ , զուրպան օլալըմ . . . — Այսպէս բաւական ճառելէ ետքը կսկսի վճիռը ձեռք առնել ու անիծից պալէմէլ թօփէն արձակել դէպի Հակահասունեաններուն դէմ .

Խրպրելիկ հրամանաւ արդարութեան կը շիւրջառաջ կը բերուի ու ամենուն ինթիզապի տամըան կը ցուցնեն որպէս զի ամէն մարդ զիջանի . բայց դարձեալ չեն ընդունիր նոյն վճռով վճռել զինդիրն միլլէթական . ասոր վրայ բաւական միւճատէլէյաբանութիւն կսկսի Նոյն միջոցին մայրապետք մէկ ձայնի .

— Ահ , Ս . Անտոն , դատաստան թէրապիսի զուրուլտու .

— Կիւնահլարըմըղ տարթըլաճախ , զըզարտաշ , խոստովանանք օլտուն մու .

— Խոստովանանք տա օլտում , հէմտէ դափու արատընտան կէչէրքէն Ս . Խրպրելիկն է թէյինէ տօխունտում . հէմտէ զալապալընտա նասըլ տա տույուպ եան եան չէօյլէ պիր տատը պիր պախըշ էթտի քի՝ կիւնահլարըմ պիւսպիւլիւն աֆ օլտու կէթաի .

— Քա ճանըմ պունլար նէ՞ զալղասը էտիյօլար .

— Պէն նէ պիլէյիմ , զալիպա օ պիր պաճանեալ թարաֆտան առամլար վար տէ ուղլաշամայօրլար .

Մէյմալ նայիս հակադաւաններուն խրժըթուկը փողոցին ծայրէն կը վերթի .

Խրպրելիկը որ արդէն փուշի վրայ նստած էր , թէրազին խանթարը քօփիկը դնելուն պէս ,

Աղուէսը կը դնէ կծիկը ,
վախէն անիծուած խերիկը ,
կը դնէ ուխտ , բայց անադան ,
Ջի մանել Հայոց բունիկը .
Կերթայ գտնել դայլ ընկերը ,
կը պատմէ խաղացած դերը ,
Բաբէ կըսէ մեր վարպետը ,
Հիմոյ թռան վառիկները .

ՇԱՐԱԳԻՐ — ՏՆՕՐԷՆ
ԳԼՈՐԳ Յ . ԱՅՎԱԶԵԱՆ

ՏԳԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ռ . Յ . ՔԻՐՈՔՅԵԱՆ